'De enige kranten die het zullen overleven zijn de kranten die vonken overbrengen'

Hoofdredacteur Frans Piët en het einde van zijn rebelse Zandvoortse Koerant

De eind vorig jaar opgeheven tegendraadse 'Zandvoortse Koerant' was ooit begonnen in 1899 als de 'Badcourant' met lijsten van beroemde badgasten. Voor de oorlog onder hoofdredacteurschap van Roel de Jong waarschuwde de krant vroegtijdig tegen nazisme en fascisme. En na de oorlog was de krant compromisloos tegen het circuit, de bouw van een pier en tegen burgemeesters die Zandvoort wilden opstoten in de vaart der volkeren.
Na Roel de Jong kwam Ed Leeflang en na hem, in 1955 Frans Piët.
Als een koning zat Frans Piët in zijn kantoortje, zegt een medewerker, en iedereen kwam naar hem toe. 'De hele wereld werd daar besproken.'

Frans Piët
(Foto: Hans van den Bogaard)

Ageeth Scherphuis

Frans Piët (61) is een kleine man in een slobberige ribfluwelen broek en een ondefinieerbaar donkerblauw vest, op grote stevige laarzen. Zijn gezicht vol rimpels en zijn donkere, lange haar in een paardestaart met een elastiekje erom, onder zijn kale kruin. Van het begin tot het einde van het gesprek is hij volstrekt zichzelf: cynisch, vol wantrouwen, met heel weinig illusies. En een groot acteur, op het moment dat de situatie dat vereist.
Hij praat met stemverheffingen en grote armgebaren. Zichzelf beschrijft hij met behulp van drie schrijvers: 'Voor het denken *Terbraak*, voor het leven *Elsschot* en voor het ongedierte in me *Céline*.'
Al in de eerste vijf minuten is duidelijk wat voor man Frans Piët is. En in één woord maakt hij duidelijk wat voor soort krant hij maakte: *tegenwicht*. 'Tegenwicht tegen de behoudende elementen in het dorp, tegen de oppervlakkigheid, tegen de achteloosheid, tegen de eindeloos doorlopende programma's waarmee de maatschappij dichtslibt.'
De anonieme schrijver van het afscheidsstuk in de laatste *Zandvoortse koerant*, gedateerd 31 december 1986, noemt weerspannigheid het belangrijkste kenmerk van de krant, en bewogenheid. Twee kenmerken die de krant onder opeenvolgende legendarische hoofdredacteuren in heel wat affaires hebben gestort.

In de jaren dertig verbood de Zandvoortse gereformeerde predikant zijn gelovigen de Zandvoortse koerant te lezen, om de opruiende stukken over geboortenbeperking. En de pastoor ontraadde in diezelfde tijd zijn volgelingen de krant vanwege de artikelen waarin de toenmalige hoofdredacteur zijn twijfels uitte aan de onbevlekte ontvangenis.
Zonder veel succes, het abonneebestand bleef door die jaren heen op ongeveer tweeduizend.
In het begin van de oorlog verboden de Duitsers de *Zandvoortse koerant*, nadat de Zandvoortse publicist J.A. Steen de krant had aangegeven als *jodenorgaan*. Drukker en eigenaar van de krant Wim Gertenbach werd drie maanden later gearresteerd, terwijl hij bezig was het illegale *Parool* te drukken, en is kort daarna door de Duitsers doodgeschoten. Zijn twee medewerkers IJs de Jong en Piet Paap overleefden de oorlog in het concentratiekamp en zetten in 1945 de krant voort.
Toen diezelfde J.A. Steen, die een publikatieverbod kreeg van zestien jaar, na de oorlog pontificaal plaats nam in het comité *Zandvoort 150 jaar badplaats*, wist de Zandvoortse Koerant dat te verhinderen. Tot voor de rechter is de strijd tussen Steen en de krant uitgevochten, maar de *Zandvoortse koerant* won. 'Grandioos', zegt Frans Piët gniffelend. Het kostte hem bijna zijn baan. De directeur van de krant vond dat de hoofdredacteur dit keer te ver was gegaan, maar de raad van commissarissen stond aan de kant van Frans Piët.

Affiche

De naoorlogse hoofdredacteuren, die zichzelf nooit zo noemden omdat er meestal toch maar één redacteur was, gingen in de vooroorlogse traditie door. De krant was compromisloos tegen het Zandvoortse circuit, tot het laatste nummer, tegen de bouw van een pier en tegen de afbraak van de oude dorpskern. En tegen burgemeesters, bij voorkeur dorpsoudsten genoemd, die Zandvoort steeds hoger wilden opstoten.
Een strijd die één burgemeester noodzaakte zijn aandelen in de te bouwen pier op te geven en die eindigde in een door hoofdredacteur Piët zelf getekende en op grote schaal in Zandvoort verspreide affiche van een andere burgemeester met Duitse *Pickelhaube* op.
Voor een krant die twee maal per week verscheen, op dinsdag en vrijdag, met een gemiddelde dikte van twee of drie velletjes, geen slecht resultaat. De eerlijkheid gebiedt wel te schrijven dat deze wapenfeiten voor het grootste deel moeten worden toegeschreven aan de man die het langst de krant heeft gemaakt: *Frans Piët*.
De lijst van beroemde badgasten was jarenlang de belangwekkendste bijdrage in de krant. Pas in het begin van de jaren dertig begon de roemruchte geschiedenis van de *Zandvoortse koerant* — met de komst van redacteur Roel de Jong, oud-onderwijzer uit Indonesië: socialist en anti-militarist. Van de eerste dag af aan ging hij in de *Zandvoortse koerant* tekeer tegen het fascisme. In 1936 schreef hij pagina's vol over de inval van Mussolini in Abessinië en riep de Volkenbond op zo snel mogelijk in te grijpen.
Piët noemt Roel de Jong de grondlegger van de eigenwijze krant en constateert dat het een eigenwijze krant is gebleven. 'Iets heel anders dan het doorsnee plaatselijke blad. Het was zeer ongebruikelijk dat zo'n kleine, onafhankelijke krant standpunten innam op sociaal, cultureel en politiek terrein. Dat deden in die tijd alleen aan de kerk gelieerde bladen.'
De *Zandvoortse koerant* weigerde oproepen en advertenties voor NSB-bijeenkomsten: 'In een dorp waar twintig procent van de bevolking lid was van de NSB.' Op aanraden van drukker Gertenbach dook hoofdredacteur Roel de Jong dan ook onder in Friesland, al in het begin van de oorlog.
Toen hij na de oorlog terugkwam en IJs de Jong en Piet Paap, de medewerkers van de vermoorde Wim Gertenbach, alweer bezig waren een nieuwe *Zandvoortse koerant* te maken, stroomde heel Zandvoort toe om zich te abonneren. Frans Piët: 'Vijfentwintighonderd ..bonnees op een bevolking, toen, van acht- of negenduizend mensen, dat betekent dat de krant in bijna ieder Zandvoorts gezin kwam.'
Dat was de glorietijd. Redacteur De Jong behandelde nog steeds de hele wereldpolitiek in de kolommen van zijn krant, maar milder dan in de jaren voor de oorlog. 'Hij was humanist geworden, zijn radicalisme was hij kwijt.' Frans Piët constateert het met enige spijt.
Zijn opvolger, in 1951, werd Ed Leeflang, een jonge dichter toen. Roel de Jong had hem zelf uitgezocht. In de ogen van Frans Piët deed hij het goed, maar mild. Zoals hij altijd is: 'Vol mededogen'. Hij heeft geen echte gevechten gehad, of het moest zijn in de strijd tegen de grote concurrent, het *Zandvoorts Nieuwsblad*, dat een of twee jaar na de oorlog was opgericht. Een veel meegaander krant: 'Een behoudend blad, wat de burgemeester zei was goed.'

Verschrikkelijk oord

Leeflang kwam er achter dat die krant een renteloos voorschot van vijftienduizend gulden had gekregen, op voorspraak van de burgemeester. Die moest de *Zandvoortse koerant* niet en dacht 'm op die manier kwijt te raken, maar daar heeft Leeflang toch een stokje voor gestoken.' Piët moet het toegeven. Ed Leeflang zelf, nu een volwassen dichter en leraar Nederlands, bekijkt de Zandvoortse koerant van heel grote afstand. Hij is er achteraf van overtuigd dat het allemaal niets te betekenen had. 'Verknoeide jaren waren het. Talentvolle mensen hebben er hun leven verdaan.' Een mythe noemt hij 'die hele *Zandvoortse koerant*'.
'Alle kwalijke dingen waar we zo tegen waren, zijn er toch gekomen. Zandvoort is veranderd in een verschrikkelijk oord en wordt beheerst door precies dezelfde mensen, dezelfde wethouder, dezelfde raadsleden.'
Zichzelf beschrijft hij als een, toen, in verbaliteit gestikte gymnasiast, vol hoogmoed en verachting voor het burgerlijke gedoe om hem heen. Wat hem aantrok was 'de fatsoenlijke wereld van die krant'. IJs de Jong, de drukker en Roel de Jong, de hoofdredacteur waren allebei humanist. 'Die twee mensen straalden een heel fatsoenlijk klimaat uit.' En er was de noodzaak geld te verdienen. Hij was net getrouwd en zijn vrouw verwachtte een baby.
Zijn voorganger Roel de Jong was een evenwichtige, rustige man, sterk geïnteresseerd in maatschappelijke problemen. En zijn opvolger Frans Piët noemt hij 'een talentvolle jongen met een leuke geest, en toen al volstrekt illusieloos. Een libertijn, die zich een levenlang boos maakte en spotte met alles en iedereen.'
Frans Piët tekende in die tijd al voor de krant en kwam vaak praten in het kantoortje 'van wc-achtige afmetingen'. 'Hij was oprecht geïnteresseerd in de krant, maar ik kan me niet voorstellen dat hij er ooit echt in geloofde. Hij heeft altijd geweten dat hij niet meer dan een piep in de chaos was. Waarschijnlijk heeft hij daar genoegen mee genomen. Ik kon dat niet, ik was er volstrekt aan ten onder gegaan als ik was gebleven.'
In 1955 volgde Frans Piët Ed Leeflang op. Geschreven had hij nog nooit, behalve een paar sprookjes voor een kinderkrant waar hij voor tekende. Tekenen had hij geleerd bij Marten Toonder, als *in betweener*, de man of vrouw die de figuren voor een tekenfilm tekent in de minst belangrijke fasen van de beweging, de tussenfasen.
'In de oorlog, ja, we maakten reclamefilmpjes voor allerlei ersatzspul. We waren allemaal vrijgesteld. Toonder maakte een film voor de Duitsers: *Steh auf, Menschen*. Over een duikelaartje dat zich steeds weer oprichtte, dat sloeg op het Duitse volk. Ik moet wel zeggen dat hij het werk saboteerde, de film is nooit afgekomen. Maar toen we tegen het einde van de oorlog allemaal werden ontslagen omdat er geen elektriciteit en geen materiaal meer was en ik protesteerde, dreigde Toonder wel dat hij me zou aangeven bij het Arbeidsbureau. Of hij het ooit heeft gedaan, weet ik niet. Ik ben tot het einde van de oorlog ondergedoken.' Een van zijn eerste daden op de *Zandvoortse koerant* was de invoering van een geheel eigen versie van de spellingsvereenvoudiging. En de *Zandvoortsche Courant*, voorheen de *Bad Courant*, sinds 1899, veranderde hij in de *Zandvoortse koerant*. Tientallen abonnees heeft het gekost. Jammer was dat, het waren serieuze abonnees die de krant goed lazen, maar zijn argument dat 'een plaatselijke krant die toch al zo weinig kan doen, op zo'n gebied nog een voortrekkersrol kan vervullen', woog voor hem sterker. Toen Frans Piët merkte dat andere kranten niets in de spellingsvereenvoudiging zagen, was hij er helemaal van overtuigd dat hier een *taak* voor de *Zandvoortse koerant* lag.
Het heeft nog heel wat stof doen opwaaien, in Zandvoort. Veel ingezonden brieven van ouders wier kinderen op school hun afwijkende spelling goed praatten: 'omdat het zo in de krant stond.' En een afvaardiging van Zandvoortse onderwijzers op de redactie die redacteur Piët voorstelden zijn liefde voor de nieuwe spelling uitsluitend in een klein hoekje van de krant bot te vieren. Mooi vond hij het ook niet, maar 'als het er eenmaal is kun je het beter meteen goed doen'. Een andere vooruitstrevende maatregel was het gebruik van de schreefloze letter, lang voordat het dagblad *Trouw* die met veel tam tam invoerde.

Kraamkamer

Als een koning, zegt een van zijn medewerkers, zat hij in zijn kantoortje op de hoek van de Haltestraat en de Achterweg. Een vergaderzaal was het, voor de bewoners van Zandvoort. Gemeenteraadsleden, boze jongeren, kunstenaars, zakenmensen en later actievoerders en krakers kwamen naar Frans Piët, om te klagen of hun problemen en plannen te bespreken. 'De hele wereld werd daar besproken.'
Frans Piët: 'Ik ging er nooit op uit, nee, daar had ik geen tijd voor. Ze kwamen naar mij toe. Als ik ergens heen ging, moesten ze me komen halen.'
Een uitzondering maakte hij voor de raadsvergaderingen. Per traditie was de gemeentepolitiek het werk van de hoofdredacteur. En de organisatie van de krant. Voor verslagen van het sociale, culturele en sportieve leven van Zandvoort zorgden twee of drie freelance medewerkers. Eindredactie, illustratie, correctie en opmaak van de krant kwamen neer op de hoofdredacteur. Eigenlijk was het drukken, vouwen en bezorgen van de krant het enige dat hij niet zelf deed. Zelfs de geboorte van zijn eerste dochter, nu ook journaliste en de laatste redacteur van de *Zandvoortse koerant*, heeft hij corrigerend naast het kraambed meegemaakt. Om het uur verscheen de drukker in de kraamkamer van de Haarlemse kliniek om de persklare kopij op te halen. Hij vertelt het niet trots, eerder beschaamd: 'Toen vond ik het spannend, nu vraag ik me af waar ik mee bezig was.'
Onbekommerd en met veel gevoel voor betrekkelijkheid geeft hij het geheim van zijn geheel eigen journalistiek prijs. 'Ze zien in mij iemand die alles van politiek weet. De plaatselijke politici komen naar me toe en vertellen onder de roos wat er aan de hand is. Op een gegeven moment zit ik er dan zo ver in dat ik medeplichtig word. Dan geef ik ze de kans het zelf naar buiten te brengen. Doen ze dat niet, dan doe ik het: het zijn mijn vrienden niet, we gaan alleen op zakelijke basis met elkaar om.'
Hij geeft meteen toe dat hij manipuleert met behulp van zijn krant. 'Maar ik ken mijn grenzen: ik ben een nar. Een hidalgo ben ik. Hij lacht hard en onnavolgbaar cynisch. Een lach, die de burgemeester van Zandvoort zo irriteerde dat hij Frans Piët twee keer uit de raadzaal liet zetten.

De krant voelde in de loop der jaren steeds sterker de concurrentie van het Zandvoorts Nieuwsblad. Frans Piët heeft daar een eenvoudige verklaring voor. 'De goede naam van Zandvoort mocht vooral niet worden aangetast. Het Nieuwsblad liep achter de burgemeester aan, als de burgemeester een pier wilde, kreeg Zandvoort een pier. En de *Zandvoortse koerant* was natuurlijk weer tegen.' Aan advertentieacquisitie deed de krant niet veel, de adverteerders kwamen vanzelf wel, of niet. Piët voelde er niets voor om de boer op te gaan. Het klinkt serieus, maar bij zegt het met veel afstand. 'Ik was met politiek bezig, ik moest een krantje maken.' Met de financiële kant wilde ik niets te maken hebben.'
De nieuwe eigenaar van de krant ('een manier Oudt') die drukkerij en krant van IJs de Jong aan het eind van de jaren zestig had gekocht, keek het drie jaar aan en besloot toen de krant op te heffen. Een koper was er niet en zijn laatste poging om de krant aan Frans Piët te verkopen, faalde ook. 'Ik zei hoog dat ik geen kat in de zak kocht, maar ik had natuurlijk geen cent.'
Op dat moment in 1972 schoot de Zandvoortse bevolking te hulp. *De Zandvoortse koerant BV* werd opgericht en binnen de kortste keren was er een kapitaal van vijfentwintigduizend gulden, in aandelen van vijfhonderd gulden. 'We gaan er 's even de grootste krant van Zandvoort van maken', die geest heerste onder de geldschieters. Er kwam een raad van commissarissen, een directeur en een redactiestatuut van zesendertig pagina's (Piët las het, legde het weg en heeft het nooit meer ingekeken). Maar de krant werd op de oude voet voortgezet, er kwam geen adverteerder bij. Zelfs een professionele acquisiteur bracht niet meer dan vijf of zes advertenties binnen. En de abonnementsprijs van zevenentwintig gulden en vijftig cent mocht niet worden verhoogd want AOW'ers moesten ook de krant kunnen lezen.
Frans Piët weigerde pertinent zich met zijn krant bij een landelijke organisatie of een uitgeversconcern aan te sluiten. Ook toen *Het Parool* in 1973 met het aanbod kwam de *Zandvoortse koerant* over te nemen, weigerde hij zijn zelfstandigheid op te geven. 'Mijne heren, heb ik gezegd, als u de krant verkoopt, ga ik weg.'
Die bijeenkomst staat veel mensen nog levendig voor de geest. 'Dan begint het grote brullen,' zegt Piët, 'ik kan acteren, als dat nodig is. Ook al is 't *Het Parool*, je staat onder een hoofdredacteur die er een stuk uitgooit, omdat er een advertentie in moet.' En dat gaat bij de *Zandvoortse koerant* anders: 'Bij mij gaat eerder de advertentie eruit en het stuk erin.'
Dan begint wat Frans Piët een ongelofelijk avontuur noemt. Een Zandvoortse maecenas Leo Heino, eigenaar van een bedrijf in speelautomaten, was bereid kapitalen in de krant te storten: 'Aan het einde van het jaar was het iedere keer hetzelfde liedje: overal stonden we in het rood. Dan kwam de aandeelhoudersvergadering en dan stortte Leo Heino geld, zoveel als nodig was. Tienduizenden guldens moesten er ieder jaar bij.'

Sleep-in

Vrijwilligers deden het werk dat niet betaald kon worden. Een plaatselijke bloemist maakte tien jaar lang twee keer in de week de advertentiepagina's op en plakte de door Piët gemaakte modellen voor de redactionele pagina's. Jongens en meisjes van de plaatselijke sleep-in, die door de *Zandvoortse koerant* dwars tegen B en W in werd verdedigd, vouwden de krant, uit dankbaarheid voor de niet aflatende steun. Fotograaf Jacob Koning maakte tien jaar lang gratis foto's. En een Zandvoorts reclamebureau leverde de films voor de offset en liet de krant zetten, voor niets.
'Het was gekkenwerk, maar zolang er geld binnenkwam en zoveel hulp, moest ik doorgaan. Ik heb me wel afgevraagd hoe ik ooit van die krant af kon komen. Dat krantje begon me te verslinden, als ik ermee was doorgegaan was ik op een dag vechtend met die krant over straat gerold. Mijn vrijheid, mijn onafhankelijkheid, dat heeft me op de been gehouden.'
Ex-redacteur Jack van Eijck beschrijft hoe Frans Piët twee nachten per week als een chirurg aan de operatietafel de krant opmaakte. 'Schaar, lijm, potlood, waar is dat stukje tekst, alsof hij scalpels, klemmen, bistouri en hechtgaren verordonneerde, zo stond hij achter de opmaaktafel te bevelen. Grommend en kreunend, snel, nog sneller want we wilden ook wel 's naar huis.'
In 1979 gaf Frans Piët het schrijven op, maar hij bleef de man die de krant 'maakte'. Sinds 1984 zelfs als hoofdredacteur-directeur. Zijn eerste daad in die functie was de afschaffing van de aandeelhoudersvergadering, hij had genoeg van die treurige verhalen over hoe slecht het met de krant ging.

In tranen

Er kwamen redacteuren die het geen van allen langer dan twee jaar volhielden. Jack van Eijck, een werkloze socioloog was een van hen: 'Ik heb hier wel 's in tranen gezeten, je stelt jezelf toch vrij hoge eisen omdat je de traditie van de krant kent en van een onnozel verslagje toch iets wilt maken. Nooit ben je vrij van die krant, je kunt een uurtje uitblazen, maar dan ben je alweer met het volgende stuk bezig. Dag en nacht werkten we er aan.'

Begin vorig jaar deelde Leo Heino officieel mee dat de tekorten steeds groter werden en dat hij het geld niet meer alleen kon opbrengen. Frans Piët gaf hem groot gelijk: 'Tonnen heeft hij in die krant gestopt. Ik was niet meer in staat weer de ronde te doen om nieuwe geldschieters te vinden. Er hebben zich veel Zandvoortenaren gemeld die bereid waren weer vijfhonderd gulden te storten, maar wat dan nog. Dat is een reddingsactie op termijn. Een blad als de *Zandvoortse koerant* kan zonder subsidie niet bestaan, ook niet als we vier keer zoveel advertenties hadden gehad.'
Een plaatselijke garagehouder, Jan Jongsma, beloofde dat hij voor nieuwe adverteerders zou zorgen, als de krant hem tot eind januari de tijd zou geven (Frans Piët met een klein lachje: 'Ondanks het feit dat ik hem als wethouder ten val heb gebracht'). Maar Piët weigerde: 'Het moet niet in bitterheid eindigen, dat heb ik altijd gezegd. Het is beter zo. Als er adverteerders uitvallen, moeten we weer bij Leo Heino aankloppen en dat wil ik niet.
Ik ben nu eenenzestig, vier jaar WW en dan krijg ik AOW. Ik wil niet in het harnas sterven, een oude redacteur die dood van zijn fiets valt, op weg naar de krant.'
Eerlijk gezegd is het een opluchting. Na lang aandringen geeft hij het toe: 'Ik voelde me verlost toen het afgelopen was, het was bijna dwangarbeid geworden. Als het niet zo cru was tegenover al die mensen die me op straat aanhouden om te zeggen dat het aan hen niet heeft gelegen, zou ik wel willen zeggen dat ik een gevoel heb alsof ik uit de Goelag Archipel ben ontslagen.
En de concurrent, het *Zandvoorts Nieuwsblad*, dat bestaat nog steeds. 'Ja, dat bestaat, als onderdeel van de *Parool*-combinatie. Een schip van bijleg, maar voor *Het Parool* interessant: als je je abonneert op *Het Parool*, krijg je het nieuwsblad gratis. Ze zeggen dat ze vijfendertighonderd abonnees hebben.' Het cynisme druipt nu van hem af.
Maar de geschiedenis van de *Zandvoortse koerant* is niet uit. De laatste krant nam afscheid met *Tot ziens op de buis*. Vanaf 1 februari zit Frans Piët weer in zijn kantoortje aan de Achterweg om de verschijning van de *Zandvoortse koerant* op televisie voor te bereiden, Drie keer per dag, via de kabel, met Zandvoorts nieuws.
Hij zit alweer voorover op de bank en beschrijft met grote gebaren de toekomst. 'Op de kabel hebben we weer een voortrekkersfunctie. Beeld, dat is de toekomst. Je moet niet tegen andere kranten vechten, je moet vechten tegen het beeld. Dat moet zo snijdend zijn, zo indringend dat de mensen wel moeten kijken. En je informatie moet je daaraan aanpassen. Het gaat om het beeld, paginagroot (hij denkt nog wel in pagina's), in kleur.' Beeld heeft in de *Zandvoortse koerant* altijd een grote plaats ingenomen. Piët tekende bij voorkeur zelf de spotprenten en maakte overvloedig gebruik van tekeningen van Busch en Daumier. Zo zelfs dat veel abonnees ervan overtuigd waren dat de krant een tekenaar in dienst had die Daumier heette. Als de actualiteit dat vereiste, was Piet niet te benauwd om een paar kleine veranderingen in de tekeningen aan te brengen
Voor de Zandvoortse beeldkrant geldt hetzelfde als voor de *Zandvoortse koerant* in de bus: 'Het moet in de allereerste plaats een artistiek produkt zijn, van vindingrijkheid, vernuft en fantasie. Een krant kan alleen zijn kritische functie uitoefenen, dankzij artistiek vernuft.'
En met veel nadruk: 'De enige kranten die het zullen overleven, zijn de kranten die vonken overbrengen.'
Een beeldkrant, gemaakt met artistiek vernuft, dat is wat Zandvoort volgend jaar kan verwachten: *een toverlantaarn*. 'De lantaarn is er al, nu moet er getoverd worden.'
En dat kan Zandvoort rustig aan Frans Piët overlaten. ■